

УДК 355.235:37.091.2 (045)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/28.208576>**Олександр БОНДАРЕНКО,***orcid.org/0000-0002-9991-6830**полковник, заступник начальника**Військового інституту**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**(Київ, Україна) bondarenko1108@ukr.net*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТАКТИЧНОГО РІВНЯ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ВІЙСЬКОВОМУ ЛІЦЕЇ

У науковій статті розкриваються педагогічні умови як обставини процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів цілей, змісту, методів, а також організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей.

За сучасних умов розвитку військової освіти України усвідомленою стала потреба у новій стратегії підготовки майбутніх військових фахівців тактичного рівня, яка вилилася у вимогах щодо зміни традиційної системи. Основою педагогічної системи підготовки є педагогічні умови.

Педагогічні умови – це обставини процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів цілей, змісту, методів, а також організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей.

При розробці педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності у військових ліцеях необхідно враховувати різні види мотивації, ми особисто орієнтуємося на професійну мотивацію, оскільки вона є складником професійної діяльності та готовності офіцера Збройних Сил України до служби. Професійна мотивація формується в результаті творчої педагогічної взаємодії. У процесі формування професійної готовності офіцера Збройних Сил України мотивація визначається такими умовами: навчання на оптимальному рівні складності, який підпорядкований вимогам виконання загальної програми освітнього процесу, а також властивостями і можливостями зони актуального розвитку кожного; індивідуалізація процесу навчання, щоб надати можливість кожному з них пережити і відчувти власний досвід; застосування педагогічної та моральної системи оцінок як об'єктивного показника індивідуальних досягнень особи, а не засобу його заохочення чи покарання.

Значення педагогічних умов в освітньому процесі вищого військового навчального закладу тактичного рівня переконливо доводить, що процес ефективної підготовки військовослужбовців залежить від правильно вибраних педагогічних умов як основи системи організації освітнього процесу. Під педагогічними умовами освітнього процесу військового навчального закладу розуміються чинники, які забезпечують ефективність організації освітнього процесу військового навчального закладу.

До педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до професійної діяльності у військових ліцеях належать:

– створення професійно орієнтованого освітнього середовища у вищому військовому навчальному закладі з допомогою модульного навчання;

– обґрунтування змісту системи підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України до майбутньої виховної діяльності учнів військових ліцеїв на основі навчальних дисциплін «Науковий образ світу», «Педагогіка та військове навчання», де враховано цілі, завдання, принципи, методи і специфіку сформованої готовності офіцера Збройних Сил України до походження військової служби у військових ліцеях;

– забезпечення міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами, які створюють сприятливі умови, для цілеспрямованого розвитку системного освітнього процесу підготовки майбутніх офіцерів;

– мотивація при підготовці офіцерів Збройних Сил України до подальшої служби у військових ліцеях;

– застосування інтерактивних методів навчання.

Відповідно до розроблених педагогічних умов зміст програми із психолого-педагогічної підготовки, майбутніх офіцерів Збройних Сил України до служби у військових ліцеях повинен відображати ємність і повноту знань, історію розвитку збройних сил на теренах України та сучасний стан проблем захисту рідної землі від агресора.

***Ключові слова:** педагогічні умови, формування готовності, вищі військові навчальні заклади, військові ліцеї, гуманітарна підготовка, офіцери Збройних Сил України.*

Oleksandr BONDARENKO,
orcid.org/0000-0002-9991-6830
Colonel, Deputy Chief of Military Institute
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) bondarenko1108@ukr.net

THE PEDAGOGIC CONDITIONS FOR PREPARATION OF THE FUTURE OFFICERS IN THE TACTICAL-LEVEL HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION ENVIRONMENT FOR THEIR FURTHER MILITARY SERVICE IN THE MILITARY LYCEUM

In the scientific article the pedagogic conditions as the educational process circumstances, are reviewed, which are the outcome of the streamlines selection, shaping and employment of the objectives, content, methods elements, as well as organizational forms of education as to achieve certain didactic aims.

In the modern conditions of the military education in Ukraine the need for the new strategy of training of the tactical-level future military specialists is recognized, being realized in the requirements for traditional system transformation. The basis for pedagogic system of education is the pedagogic conditions.

Pedagogic conditions are the circumstances of the educational process, which are the outcomes of the streamlined selection process, shaping and employment of the objectives, content, methods elements, as well as organizational forms of education as to achieve certain didactic aims.

Developing the pedagogic conditions for preparation of the future officers to the professional activity in the military lyceums, we need to consider different types of motivation. We specifically orient on professional motivation, as it is the component of the professional activity and readiness for the service of the Armed Forces of Ukraine officer. Professional motivation is formed as a result of creative pedagogic interaction. In the process of professional readiness formation of the Armed Forces of Ukraine officer the motivation is defined by the following conditions: training and education on the optimal difficulty level, subdued to the requirements of the general curriculum, as well as traits and capacities of the individual development area; individualization of the educational process, as to enable everyone to have and feel their own experience; usage of pedagogic and moral system of assessment as the objective indicator for the individual achievements, not as a mean of encouragement or punishment.

The significance of the pedagogic conditions in the educational process of the higher military educational institution proves, that the process of effective servicemen preparation depends on properly selected pedagogic conditions as a basis for the system of educational process organization. Pedagogic conditions are seen as the factors, ensuring effectiveness of the educational process of the higher military educational institution.

The pedagogic conditions of preparation of the future Armed Forces of Ukraine officers for their service in the military lyceums are:

– creation of professionally oriented educational environment in the higher military educational institution using modular education;

– rationale for the content of preparation system of the future Armed Forces of Ukraine officers for their future mentoring activity for the military lyceums personnel on the basis of disciplines “Scientific World Image”, “Pedagogics and Military Education”, where the objectives, tasks, principles, methods and specifics are accounted of the formed preparedness of the Armed Forces of Ukraine officer for military service in the military lyceums;

– ensuring interdisciplinary connections, creating favourable conditions for streamlined development of the systematic education process of the future officers preparation;

– motivation during the preparation of the Armed Forces of Ukraine officers for their further service in the military lyceum;

– employment of interactive education modes.

According to the pedagogic conditions developed the content of curriculum of psychological pedagogic preparation of the Armed Forces of Ukraine officer for their military service in the military lyceums should reflect fullness and completeness of knowledge, history of the armed forces development on the lands of Ukraine and the modern status of homeland protection from the aggressor.

Key words: *pedagogic conditions, preparedness formation, higher military educational institutions, military lyceums, humanitarian education, Armed Forces of Ukraine officers.*

Постановка проблеми. Педагогічна система може успішно функціонувати і розвиватися лише за дотримання певних умов. Специфічною рисою поняття «педагогічні умови» є те, що вони включають у себе елементи всіх складників процесу

навчання і виховання: цілі, зміст, методи, форми, засоби (Рижиков: 178).

За сучасних умов розвитку освіти України, у т. ч. військової, усвідомленою стала потреба у новій стратегії підготовки майбутніх військових фахів-

ців, яка вилася у вимогах щодо зміни традиційної системи. Система підготовки військовослужбовців повинна змінити цілі освіти загалом і спеціальності зокрема, її зміст і технології, щоб бути ефективною в теперішній ситуації. Необхідною умовою формування готовності майбутніх офіцерів Збройних сил України до професійної діяльності у військових ліцях є спеціальна психолого-педагогічна підготовка курсантів вищих військових начальних закладів до подальшого проходження військової служби у військових ліцях та участі в освітньо-виховному процесі підготовки ліцеїстів. Теоретичною основою ефективною професійної підготовки є педагогічні умови.

Аналіз досліджень. Аналіз психолого-педагогічних і філософських наукових джерел свідчать, що проблема сутнісного та змістового аналізу поняття «педагогічні умови» розглядається вченими в різних аспектах. Теоретичними основами дослідження стали праці провідних представників наукових напрямів, проблематика яких корелює такі питання: філософсько-теоретичного трактування поняття «педагогічні умови» (В. Бусел, Г. Коджаспірова, О. Коджаспіров та ін.), проблеми підготовки спеціалістів у військовій педагогіці (І. Бахов, О. Діденко, О. Колісник, А. Кучерявий, В. Маслов, М. Нецадим, В. Рижиков та ін.); теоретичні основи педагогічного процесу й умов, за яких він протікає (Ю. Бабанський), педагогічних умов та аспектів підготовки військовослужбовців (В. Андреев, С. Бурий, О. Маслій, О. Прохоров, В. Телелим, В. Шемчук та ін.).

Мета статті – визначення необхідних і достатніх педагогічних умов для ефективного процесу формування професійної готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України (далі – ЗСУ) до професійної діяльності у військових коледжах.

Виклад основного матеріалу. Автори «Великого тлумачного словника сучасної української мови» пропонують одну з дефініцій поняття «умови»: це «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, забезпечують нормальну роботу чого-небудь» (Бусел: 1505). У педагогічному словнику терміносполучення «організація діяльності» схарактеризоване як процес об'єднання людей і засобів для досягнення поставленої мети (Коджаспіров, Коджаспірова, 2005: 224).

Із цитованих дефініцій випливає, що «організувати» означає: 1) зосередити, мобілізувати, спрямовувати; 2) чітко налагодити, належно впорядковувати що-небудь (Бусел: 853).

У різних галузях функціонування людської діяльності виокремлено низку організаційних

напрямів: організаційно-господарський, організаційно-політичний, організаційно-методичний, організаційно-творчий, організаційно-технічний (Бусел: 853). У пропонованому дослідженні увагу зосереджено на педагогічних умовах провадження професійної підготовки авіаційних фахівців.

Науковець В. І. Андреев вважає, що педагогічні умови – це «обставини процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів цілей, змісту, методів, а також організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей» (Андреев: 342).

Ю. К. Бабанський зазначає, що ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, за яких він протікає (відповідно, педагогічні умови повинні враховувати різні аспекти діяльності тих, хто навчається) (Бабанський: 432). Так, Ю. К. Бабанський за сферою впливу виділяє дві групи умов функціонування педагогічної системи: зовнішні (природно-географічні, суспільні, виробничі, культурні, оточуючого середовища) і внутрішні (навчально-матеріальні, гігієнічні, морально-психологічні, естетичні) (Бабанський: 432).

Проведення факторного аналізу наукових праць О. Прохорова дає підстави стверджувати, що педагогічні умови як забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх офіцерів поділяються на: *організаційні* (забезпечення відповідної матеріально-технічної бази, укомплектованість педагогічними кадрами відповідного рівня, упровадження нових форм організації освітнього процесу, створення професійного середовища через міжсуб'єкту взаємодію зі студентом і потенційним замовником); *методичні* (удосконалення науково-методичного забезпечення освітнього процесу, функціонування системи методичної допомоги викладачам); *психолого-педагогічні* (забезпечення позитивної мотивації навчання, суб'єкт-суб'єктної взаємодії у системі «викладач – студент»; індивідуалізація і диференціація освітнього процесу) (Прохоров: 322–332).

Особливістю широкого застосування в освітньому процесі вищого військового начального закладу (далі – ВВНЗ) М. Нецадим вважає: методи співпраці, діалогічної взаємодії, дослідження, проектування, моделювання, проблемне навчання; інформаційні комп'ютерні технології; планування, жорсткий контроль за освітньою діяльністю. На його думку, деякі автори отожднюють ефективність із продуктивністю або результативністю освітньої діяльності, інші розглядають її з результативно-витратного погляду (Нецадим: 552–553).

Проаналізувавши чинники, що впливають на професійне самовдосконалення майбутніх офіцерів-прикордонників, О. В. Діденко запропонував такі педагогічні умови: формування соціально-психологічного середовища, сприятливого для професійного самовдосконалення; розвиток мотивації щодо професійного самовдосконалення та її відповідність реальним вимогам майбутньої професійної діяльності офіцера; педагогічне керівництво професійним самовдосконаленням курсантів з урахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей (Діденко: 20).

У своєму науковому пошуку О. Маслій переконливо доводить, що педагогічні умови формування офіцера як фахівця – це такі обставини та способи управління й організації їх підготовки у ВВНЗ, що спрямовують розвиток професійно важливих для означеної сфери якостей особистості на поставлену мету і спонукають до розвитку загальної здатності встановлювати на основі системного комплексу професійних знань, умінь, досвіду, ціннісних характеристик і професійно важливих у цій сфері особистісних якостей причинно-наслідковий зв'язки й адекватно впливати на процес виконання функцій і завдань в означеній сфері військової діяльності (Маслій: 198–206).

Запровадження системного підходу за стійких міжпредметних взаємозв'язків і є запорукою забезпечення усталеної взаємодії навчальних дисциплін, а саме «Науковий образ світу», «Педагогіка та військове навчання» нададуть можливість утворити теоретичне підґрунтя для обґрунтування педагогічних умов готовності майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військових ліцеях. Вище перелічені навчальні дисципліни слугують основою для подальшого проведення формуального педагогічного експерименту готовності майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військових ліцеях.

Як зазначає В. А. Шемчук, методично-організаційні умови освітнього процесу ВВНЗ – це застосування професійно орієнтованих методик і дидактичних технологій проведення навчальних заходів, які мають методично обґрунтовано стимулювати розвиток і вдосконалення процесів мислення з урахуванням вікових особливостей, військово-професійного й управлінського досвіду, майбутніх кар'єрних перспектив і посадових компетенцій майбутніх офіцерів; забезпечення розвитку основ управлінської культури курсантів у освітній діяльності (Шемчук: 20).

Як відзначає О. Прохоров, щоб формувати готовність майбутніх офіцерів до професійної діяльності, необхідно управляти процесом розви-

тку особистості, бути компетентним менеджером. Поняття «професійної компетентності» у менеджменті військового виражає єдність його теоретичної та практичної готовності в цілісній структурі особистості та характеризує його професіоналізм (Прохоров: 322–332).

Характеризує у своїх дослідженнях С. В. Бурий педагогічні умови, як заходи освітнього процесу, які забезпечують суб'єктну поведінку курсантів, створюють сприятливі умови для них як повноцінного суб'єкта освітнього процесу (Бурий: 29–36).

До педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військових ліцеях ми відносимо:

- створення професійно орієнтованого освітнього середовища у ВВНЗ з допомогою модульного навчання;

- обґрунтування змісту системи підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ до майбутньої виховної діяльності учнів військових ліцеїв на основі навчальних дисциплін «Науковий образ світу», «Педагогіка та військове навчання», де враховано цілі, завдання, принципи, методи і специфіку сформованої готовності офіцера ЗСУ до проходження військової служби у військових ліцеях;

- забезпечення міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами, які створюють сприятливі умови, для цілеспрямованого розвитку системного освітнього процесу підготовки майбутніх офіцерів;

- мотивація при підготовці офіцерів ЗСУ до подальшої служби у військових ліцеях;

- застосування інтерактивних методів навчання.

Курсанти ВВНЗ у процесі навчання повинні оволодіти основами гуманітарних навчальних дисциплін, які необхідні для формування готовності майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військових ліцеях, науково-методичними й організаційно-педагогічними вміннями щодо підготовки та виховання юнаків до служби у Збройних Силах України.

Проведений вище аналіз наукових праць значення педагогічних умов в освітньому процесі вищого військового навчального закладу переконливо доводить, що процес ефективної підготовки військовослужбовців залежить від правильно вибраних педагогічних умов як основи системи організації освітнього процесу. Під педагогічними умовами розуміємо чинники, які забезпечують ефективність організації освітнього процесу військового навчального закладу.

Зрізних видів мотивації ми орієнтуємося на професійну мотивацію, оскільки вона є складником

професійної діяльності та готовності офіцера ЗСУ до служби. Професійна мотивація формується внаслідок творчої педагогічної взаємодії. У процесі формування професійної готовності офіцера ЗСУ мотивація визначається такими умовами: навчання на оптимальному рівні складності, який підпорядкований вимогам виконання загальної програми освітнього процесу, а також властивостями та можливостями зони актуального розвитку кожного; індивідуалізація процесу навчання, щоб надати можливість кожному з них пережити і відчувати власний досвід; застосування педагогічної й моральної системи оцінок як об'єктивного показника індивідуальних досягнень особи, а не засобу його заохочення чи покарання (Бахов: 45–49).

Педагогічна умова, яка стосується застосування інтерактивних методів навчання. Обираючи інтерактивні методи навчання, ми виходимо з того, що ці методи передбачають суттєві зміни методики підготовки офіцерів. Освітній процес стає більш активним і продуктивним, оскільки інтерактивне навчання передбачає застосування таких методів навчання, як рольові та ділові ігри, «мозкова атака», круглий стіл, тренінги, метод проектів, створення професійних ситуацій. Ці методи ефективно сприяють формуванню професійних умінь і навичок, створюють атмосферу співробітництва, забезпечують мотивацію освітнього процесу (Рижиков: 61–64).

З огляду на те, що педагогічні умови представляють істотний компонент комплексу об'єктів, з наявності яких виходить порядок існування цього явища, і що дана категорія відображає ставлення предмета до навколишніх явищ, без яких він існувати не може, під педагогічними умовами освітнього процесу військового навчального закладу ми розуміємо обставини процесу навчання і виховання, які є результатом відбору, конструювання і застосування елементів з цілі, форм, методів і засобів навчання і виховання, що сприяють ефективному вирішенню поставлених завдань.

Висновки. При відборі оптимального змісту педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військовому ліцеї необхідно керуватися такими критеріями:

1) відбір і побудова змісту спеціальної психолого-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів, яка враховує структуру і зміст спеціальної предметної підготовки курсантів до проходження служби у військових ліцеях;

2) відбір і побудова змісту патріотично-психологічної підготовки у індивідуальному підході до навчання;

3) зміст програм навчальних дисциплін «Науковий образ світу», «Педагогіка та військово-навчання», який має проблемно-дискусійний характер;

4) відбір головного і суттєвого у змісті програми патріотичної підготовки для майбутнього обрання служби у військових ліцеях з метою підготовки молодого покоління до служби у Збройних Силах.

Відповідно розроблених педагогічних умов зміст програми із психолого-педагогічної підготовки, майбутніх офіцерів ЗСУ до служби у військових ліцеях, повинен відображати ємність і повноту знань, історію розвитку Збройних Сил на теренах України та сучасний стан проблем захисту рідної землі від агресора. Програма підготовки повинна ґрунтуватися на дидактичних принципах, а саме закономірності, фундаментальності. Виконання принципу фундаментальності при виборі змісту патріотичного виховання передбачає врахування наступних критеріїв: відображення базової науки при її проектуванні, орієнтація на комплексність отримання знань, забезпечення приємності і неперервності, доступність зміст модулів.

Подальше дослідження полягає у розробці моделі підготовки курсантів – майбутніх офіцерів ЗСУ до військової служби у військових ліцеях, заснованої на розроблених педагогічних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рижиков В. С. Теорія та практика ігрового навчання в професійній підготовці майбутніх юристів : монографія. Херсон : Айлант, 2013. 215 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / упоряд. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. Москва : ИКЦ «МарТ»; Ростов-на-Дону : Издательский центр «МарТ», 2005. 448 с.
4. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития. Казань, 1996. 568 с.
5. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / сост. М. Ю. Бабанский. Москва : Педагогика, 1989. 560 с.
6. Прохоров О. А. Експериментальна перевірка педагогічних умов та технології готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності на засадах педагогічного менеджменту. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. № 27. С. 322–332.

7. Нецадим М. І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 852 с.
8. Діденко О. В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. / Нац. акад. Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2003. 20 с.
9. Маслій О. М. Система професійної підготовки майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння у вищих військових навчальних закладах: теоретичний і методичний аспекти : монографія. Хмельницький : ФОРМ Мельник А. А., 2019. 324 с.
10. Шемчук В. А. Педагогічні умови розвитку управлінського мислення майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 20 с.
11. Прохоров О. А. Експериментальна перевірка педагогічних умов та технології готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності на засадах педагогічного менеджменту. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. № 27. С. 322–332.
12. Бурій С. В. Педагогічні умови формування управлінської культури у майбутніх офіцерів в процесі практичної підготовки. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2018. № 3. С. 29–36.
13. Ryzhikov V., Kolisnyk O., Bakhov I. Leadership Abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization. *International Journal of Engineering & Technology*. 2018. Vol 7. № 4.38. Special Issue 38. P. 45–49.
14. Рижиков В. С. Значення професійних якостей в цільовій моделі навчально-виховного процесу підготовки військових. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: соціальна робота*. 2017. № 2. С. 61–64.

REFERENCES

1. Ryzhikov V. S. Teoriia ta praktyka iurovoho navchannia v profesiinii pidhotovtsi maibutnikh yurystiv: monohrafiia [Theory and practice of educational entertainment in the professional training of the future lawyers]. Kherson: Ailant, 2013. 215 p. [in Ukrainian].
2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. I dopov.) [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language (with additions and supplements.)] / uporiad. i holov. red. V. T. Busel. Irpin: VTF "Perun", 2005. 1728 p. [in Ukrainian].
3. Kodzhaspyrova H. M., Kodzhaspyrov A. Yu. Slovar po pedahohyke [Dictionary of Pedagogy]. Moskva: YKTs "MarT"; Rostov n/D: Yzdatelskyi tsentr "MarT", 2005. 448 p. [in Russian].
4. Andreev V. Y. Pedahohyka tvorcheskoho samorazvytyia [Pedagogy of creative self-development]. Kazan, 1996. 568 p. [in Russian].
5. Babanskyi Yu. K. Yzbrannye pedahohycheskye trudy [Selected pedagogical works] / Sost. M. Yu. Babanskyi. Moskva: Pedahohyka, 1989. 560 p. [in Russian].
6. Prokhorov O. A. Eksperymentalna perevirka pedahohichnykh umov ta tekhnolohii hotovnosti maibutnikh ofitseriv do profesiinoi diialnosti na zasadakh pedahohichnoho menedzhmentu [Experimental testing of pedagogical conditions and technology of future officers' readiness for professional activity on the basis of pedagogical management]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. 2010. № 27. P. 322–332. [in Ukrainian].
7. Neshchadym M. I. Viiskova osvita v Ukraini: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka: [monohrafiia] [Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice]. Kyiv : VPTs "Kyivskiy universytet", 2003. 852 p. [in Ukrainian].
8. Didenko O. V. Pedahohichni umovy profesiinoho samovdoskonallennia maibutnikh ofitseriv [Pedagogical conditions of professional self-improvement of the future officers]: avtoref. dys. ... kand. pед. nauk 13.00.04 / Nats. akad. Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho. Khmelnytskyi, 2003. 20 p. [in Ukrainian].
9. Maslii O. M. Systema profesiinoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv raketno-artyleryiskoho ozbroiennia u vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladakh: teoretychnyi i metodychnyi aspekty: monohr. [The system of the training of the future officers of Missiles and Artillery Armament in higher military educational institutions: theoretical and methodical aspects]. Khmelnytskyi: FOP Melnyk A. A., 2019. 324 p. [in Ukrainian].
10. Shemchuk V. A. Pedahohichni umovy rozvytku upravlinskoho myslennia maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia v systemi pislidiplomnoi osvity [Pedagogical conditions of development of managerial thinking of future masters of military management in the system of postgraduate education]: avtoref. dys. ... kand. pед. nauk: 13.00.04. Kyiv, 2012. 20 p. [in Ukrainian].
11. Prokhorov O. A. Eksperymentalna perevirka pedahohichnykh umov ta tekhnolohii hotovnosti maibutnikh ofitseriv do profesiinoi diialnosti na zasadakh pedahohichnoho menedzhmentu [Experimental testing of pedagogical conditions and technology of future officers' readiness for professional activity on the basis of pedagogical management]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. 2010. № 27. P. 322–332. [in Ukrainian].
12. Buriy S. V. Pedahohichni umovy formuvannia upravlinskoi kultury u maibutnikh ofitseriv v protsesi praktychnoi pidhotovky [Pedagogical conditions of formation of management culture for future officers in the practical training process]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriia Pedahohichni nauky*. 2018. № 3. P. 29–36. [in Ukrainian].
13. Ryzhikov V., Kolisnyk O., Bakhov I. Leadership Abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization. *International Journal of Engineering & Technology*. 2018. Vol 7. № 4.38. Special Issue 38. P. 45–49. [in Ukrainian].
14. Ryzhikov V. S. Znachennia profesiinykh yakosteï v tsilovii modeli navchalno-vykhovnoho protsesu pidhotovky viiskovykh [The value of professional qualities in the target model of the educational process of military training]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: sotsialna robota*. № 2. 2017. P. 61–64. [in Ukrainian].